

*Спеціалізованій вченої ради Д 41.086.04
Національного університету «Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23*

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
КОЛЕСНИК ВІКТОРІЇ ЮРІЇВНИ
на тему
«ПРАВОВІ ОСНОВИ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.11 - міжнародне право

Актуальність обраної теми дослідження.

Сучасний світ характеризується різноманітними соціальними процесами - від глобалізації, що зумовлюють об'єктивну необхідність міждержавної кооперації, через регіоналізацію, що відображається у інтеграційних процесах на території Європи, й до прагматизму національного регулювання, що простежується в механізмах доповнюючої компетенції ЄС. Такі процеси віддзеркалюються на сферу освіти, яка є «лакмусовим папірцем» соціальних, правових, економічних зрушень в країні. Питання правового регулювання сфери освіти в ЄС є надзвичайно актуальним та важливим для дослідження. Під впливом інших соціальних та економічних факторів, сучасних викликів суспільства, які слугують фактором для посилення «турбулетності» суспільства, сфера освіти в ЄС стикається із мінливістю, невизначеністю, складністю та неоднозначністю її формування, але при цьому залишається гнучкою моделлю, елементи якої пронизують всі інші сфери суспільного життя. Під впливом активізації технологій в освітньому процесі, зміни кон'юнктури ринку праці, модернізацією фахових навичок у здобувачів освіти запроваджуються швидкі зміни як всередині, так і зовні традиційних освітніх систем. До прикладу запровадження дистанційної освіти та міжнародної мобільності зробила кордони між державами уявними, однак, при цьому, питання взаємного визнання залишилось відкритим, а потреба «навчитися вчитися» є більш актуальною,

ніж будь-коли у світлі швидких змін по всьому світу. Тому не дивним і не випадковим є факт, що саме освіта покликана відігравати важливу роль для людського, соціального та економічного розвитку і є ключовим елементом для досягнення стійкого миру та сталого розвитку. Саме таку роль відведено сфері освіти у стратегічному плані розвитку Європейського Союзу «Європа 2020».

Для України дослідження особливостей правового регулювання освітньої політики в рамках Європейського Союзу є надзвичайно важливим й наразі на часі. Зважаючи на конституційні принципи України забезпечення стратегічного курсу України набуття членства в Європейському Союзі, питання впровадження європейських норм і стандартів в освіті сприятиме підвищенню в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграції в загальноєвропейське інтелектуально-освітнє середовище.

Також надає особливої актуальності обраній темі відсутність у вітчизняній науці міжнародного права комплексних досліджень пропонованої теми. За цих умов дисертаційна робота Колесник Вікторії Юріївни на тему «Правові основи освітньої політики ЄС» є актуальною, доречною і своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні, їх достовірність і новизна. Характеризуючи подану дисертаційну роботу варто передусім відзначити масштабність та амбіційність поставленої авторкою наукової мети: формулювання теоретично та практично обґрунтованих висновків щодо особливостей правового регулювання освітньої політики ЄС, її змісту і тенденцій розвитку. Відповідно до поставленої мети в дисертації сформульовані завдання, вирішення яких привело дисертантку до низки висновків, що виводять дану роботу на рівень найцікавіших вітчизняних міжнародно-правових досліджень останніх років.

Дослідженню притаманні системність викладення матеріалу, ретельність підходів до досліджуваних проблем та ґрунтовність висновків.

Структура дисертації є логічною та цілком обґрунтованою. Дослідження спирається на широку джерельну базу – 502 джерела, серед яких більша частина є іншомовними. Застосований авторкою комплексний підхід до предмету дослідження дозволив повно розкрити усі основні аспекти теми, отримати цінні, з теоретичного та практичного погляду, наукові результати. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення, науково обґрунтовані теоретичні результати, які свідчать про особистий внесок здобувачки в науку.

Як наслідок, положення та висновки, сформульовані особисто дисертанткою, є помітним внеском у розвиток науки міжнародного права і можуть стати належним підґрунтям для подальших наукових розвідок як особливостей правового регулювання освітньої політики ЄС так і подальшої інтеграції України у Європейський простір освіти.

В дисертації надано змістовний огляд еволюції становлення освітньої політики ЄС як окремого напрямку співпраці із окресленням відповідної компетенції та засобів правового регулювання із виокремленням її основних етапів. Це надало можливість побачити розвиток цього явища в динаміці та оцінити його сучасний стан в історичній ретроспективі. Слід повністю розділити правильність висновку, до якого дійшла авторка про те, що розвиток освітньої політики ЄС носить динамічний характер, адже розпочавши власне формування зі створення перших співтовариств, вона продовжує розвиватися, реагуючи на зміни в суспільстві; не будучи основою для формування Союзу, на даний момент вона стає ядром для економічної стабільності країн ЄС і орієнтується на інноваційні фактори як на основну запоруку конкурентоспроможності Європи (с. 195).

Окрему увагу варто звернути на дослідження в дисертації особливостей сучасного етапу освітньої політики ЄС в контексті програми стратегічного розвитку «Європа 2020», яка є логічним продовженням попередньої Лісабонської стратегії (із урахуванням як негативних, так і позитивних надбань останньої). Авторка цілком слушно зазначає, що освітня політика ЄС

здійснюється на основі її стратегізації та становить собою комплекс заходів із відповідним нормативним, фінансовим та інституційним забезпеченням, спрямованих на підтримку дій держав-членів у боротьбі зі загальними викликами, що стоять перед суспільством, зокрема, дефіцитом необхідних навиків в умовах технологічного розвитку та інновацій, доступністю і якістю надання освітніх послуг із подальшою конкуренцією на глобальному рівні (с. 64).

Цікавим є дослідження та висновки щодо особливої «сенситивності» (чутливості) сфери освіти для держав, що є причиною її віднесення до доповнюючої компетенції, із якої витікає, що ЄС має право лише допомагати державам-членам шляхом підтримки та координації їх дій через заохочувальні заходи і рекомендації, котрі виключають можливість гармонізації чи уніфікації освітнього законодавства. Втім, в дисертації не безпідставно акцентується увага на «подвійному» характері компетенції ЄС у сфері освіти, адже, в ЄС наявні повноваження задля досягнення цілей безпосередньо освітньої політики та окремі повноваження, що забезпечать функціонування внутрішнього ринку ЄС (с. 75-77). Дисертантка також пропонує переконливі аргументи на підтримку «умовності» поділу компетенції ЄС на внутрішню та зовнішню за географічним критерієм. Адже, хоча положення, що регулюють порядок реалізації освітньої політики ЄС, структурно розміщені у Частині III «Внутрішня політика і діяльність Союзу», компетенція ЄС у сфері освіти має і зовнішню складову, спрямовану на співробітництво Союзу із третіми державами та міжнародними організаціями (с. 78-79).

З огляду на такий подвійний характер компетенції ЄС у питаннях освіти, авторкою виокремлено основні групи джерел її правового регулювання, до яких віднесено як акти зобов'язального права так і ні (с. 100-118). Дисертантка дійшла правильного висновку про те, що основним правовим інструментом регулювання освітньої політики залишаються акти м'якого права, які надають великий діапазон можливостей для інтерпретації,

проб і помилок, без обмежень єдиними правилами або загроз санкціями. Це дозволяє державам-членам обирати найоптимальніше рішення для їх конкретних проблем у сфері освіти та шляхом механізмів зворотного зв'язку ділитись отриманим досвідом» (с.128).

Надзвичайно цікавими є думки дисертантки про методи правового впливу ЄС на освітню політику держав-членів, з-поміж яких виділено «комунітарний» метод та «відкритий метод координації» (*open method of coordination*). При цьому, авторкою встановлено, що базовим є відкритий метод координації, одним із ключових компонентів котрого є періодичний моніторинг, оцінка та взаємооцінка, організовані як взаємонавчальний процес. Саме можливість навчання та отримання знань за вертикаллю – як знизу догори так і навпаки, а також учасниками процесу безпосередньо один від одного, забезпечує апроксимацію (наближення), однак виключає повну гармонізацію систем освіти держав-членів. Водночас метод має і певний нормативний ефект, адже метою навчального процесу є досягнення спільних цілей, прогрес за якими вимірюється показниками і регулюється рекомендаціями та іншими актами м'якого права (с. 126).

Із урахуванням неповноти наукових досліджень, дисертанткою було уточнено поняття інституційного забезпечення освітньої політики ЄС, котре репрезентоване органами найвищого керівництва ЄС, – інститутами, які формують загальний вектор освітньої політики Спільноти та створюють відповідну нормативну основу її правового забезпечення. Сприяють впровадженню в життя цієї політики інші органи та установи ЄС (агенції, організації та експертні мережі), які доповнюють діяльність інститутів ЄС, консультують їх та здійснюють статистичний аналіз досягнень держав-членів щодо реалізації спільної освітньої політики, тим самим мотивуючи їх коригувати власні системи освіти із внесенням змін у освітнє законодавство (с. 99-100).

Окремо хотілось би звернути увагу на ту частину дослідження, що присвячена особливостям реалізації та правовому регулюванню зовнішньої

компетенції ЄС у сфері освіти, яка, як влучно вказує дисертантка, перш за все, полягає у міжнародно-правовій співпраці у вирішенні спільних освітніх проблем, та включає кооперацію із міжнародними організаціями, як універсального так і регіонального рівня, та державами. Авторка ґрунтовно досліджує цю розгалужену систему кооперації та виокремлює її три рівні: універсальний або глобальний рівень (кооперація із ООН та її спеціалізованими установами); регіональний рівень (співпраця із регіональними міжнародними організаціями та підтримка цілого ряду освітніх процесів, зокрема Болонського та Копенгагенського і освітніх програм мобільності); та партикулярний (державний) рівень (підтримка реформ систем освіти як індивідуально, так і в межах певних географічних регіонів) (с.134). Дисертантка слушно зауважує, що найбільш розвиненою, при цьому, є співпраця із країнами Європи, в тому числі Україною, що сприяє формуванню Європейського простору освіти, який забезпечить можливість усій молоді здобувати найкращу освіту та підготовку із подальшим працевлаштуванням у будь-якому куточку Європи (с. 161).

Можна повністю погодитися з висновками дисертантки, що правове забезпечення зовнішнього співробітництва ЄС у сфері освіти здійснюється за допомогою міжнародних договорів укладених ЄС із іншими суб'єктами міжнародного права, при цьому вони можуть мати різний правовий статус, найменування та призначення. Окремо слід відзначити, що дисертанткою проведений аналіз договірних механізмів співпраці ЄС з третіми країнами у сфері освіти (с. 151-161).

Важливо також зауважити, що проведений дисертанткою аналіз співпраці ЄС та України у питаннях освіти може стати вагомим підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Висновки, зроблені дисертанткою у підсумку, є належно обґрунтованими та характеризуються високим рівнем достовірності. Крім розглянутих вище положень, у роботі містяться й інші цінні спостереження, тези, пропозиції, рекомендації, що сукупно забезпечують цілісність

проведеного дослідження, характеризують ступінь його наукової новизни та є вагомим внеском в подальший розвиток науки міжнародного права.

Загальна характеристика дисертації. Дисертація складається зі списку скорочень, вступу, трьох розділів, що об'єднують одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 262 сторінки, з яких основний текст – 199 сторінок.

Структура дисертаційної роботи є логічною та повністю розкриває обрану тему. Дисертація і автореферат викладені юридично грамотно та з дотриманням мовної стилістики, що належним чином забезпечує науковий рівень викладення матеріалу дослідження та доступність їх сприйняття.

Перший розділ дисертації присвячений концептуально-методологічним засадам дослідження правових основ політики Європейського Союзу у сфері освіти, зокрема обрано адекватну методологію наукового дослідження розглядуваної теми, досліджено розвиток і тенденції правового регулювання освітньої політики ЄС, окрема увага приділена розгляду сучасних викликів, які стоять перед системами освіти держав-учасниць ЄС.

У другому розділі розглянуто організаційно-правову складову політики Європейського Союзу у сфері освіти шляхом встановлення компетенції ЄС у питаннях освіти, ґрунтовного дослідження інституційного та нормативно-правового забезпечення реалізації освітньої політики, а також проаналізовано методи правового впливу ЄС на освітні політики держав-членів.

Третій розділ присвячено дослідженню зовнішньої компетенції ЄС у сфері освіти із виокремленням трьох її рівнів: глобального, регіонального та партикулярного. Окрема увага приділена міжнародно-правовій співпраці із питань освіти у регіоні Європи, яка вибудовується навколо таких спільних проєктів як Європейський освітній простір, освітні програми мобільності тощо. Також простежено становлення та сучасний стан правового забезпечення освітньої кооперації ЄС та України.

Висновки містять основні наукові та практичні результати дослідження, обґрунтування їх достовірності, є достатньо аргументовані, ґрунтуються на

аналізі теоретичних напрацювань та нормативних актів різної юридичної природи. Апробація наукових положень, висновків авторки у відкритому друці та обговорення на науково-практичних конференціях підтверджує їх обґрунтованість.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту.

Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дисертанткою дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність, достатньо високий теоретичний рівень і практичну значущість його результатів, слід зазначити, що дисертація містить певні недоліки, спірні положення, а також такі, що потребують уточнення, а саме:

1. Розглядаючи питання компетенції ЄС у сфері освіти, авторка аналізує взаємозв'язок освітньої політики з іншими політиками внутрішнього ринку ЄС. У цьому контексті у роботі авторкою неодноразово згадуються такі поняття як «освітні послуги» (с. 75, 97, 192, 195) та «ринок освітніх послуг» (с. 195), втім без надання їм подальшої характеристики, що доцільно було б зробити в рамках дослідження.

2. При висвітленні освітньої політики ЄС авторка спирається на багаточисельні статистичні дані, що зумовлюється необхідністю визначення еволюційності розвитку підходу ЄС. Натомість не можна не звернути увагу, що деякі такі дані вже є трохи застарілими (зокрема, зміни вектори освітньої політики із обрання Жан-Клода Юнкера - с. 91, 55; використання програмних документів до 2020р. – с. 55, 53). Натомість, було б цікавою точкою зору автора щодо видозміни освітньої політики ЄС у зв'язку із новим обранням складу Європейської Комісії вже наприкінці 2019р.

3. У підрозділі 2.3 «Джерела правового регулювання освітньої політики ЄС» при класифікації міжнародних договорів, що укладені ЄС із метою кооперації у сфері освіти, авторка за суб'єктним складом виокремлює: *міжнародні угоди, укладені ЄС із міжнародними організаціями*, до яких відносить меморандуми про взаєморозуміння. Водночас зазначає, що «за своїм характером вони є «м'якими» міжнародними угодами, тобто такими, що не

породжують прав та зобов'язань за міжнародним правом. Однак, зважаючи на те, що саме на основі меморандумів про взаєморозуміння розбудовуються відносини між ЄС та міжнародними організаціями та з огляду на їх важливість для міжнародної кооперації ЄС щодо освітніх питань, вважає за доцільне включити їх до цього переліку» (с. 107). На нашу думку, така аргументація виглядає слабкою та потребує уточнення на захисті.

4. У логічному продовженні попереднього питання варто було б авторці більш чітко розкрити роль «м'якого права» (*soft law*) у регулюванні освітньої політики в рамках ЄС.

5. Варто було з більше уваги акцентувати на участі України в європейських об'єднаннях – зокрема чи є Україна учасницею Асоціації європейських університетів (с. 98), Європейської асоціації установ вищої освіти (с. 99). Також у підрозділі 3.4 «Правові засади співробітництва ЄС та України з питань освіти» дисертанткою детально аналізуються положення Угоди про асоціацію в частині основних напрямів співпраці у сфері освіти, натомість, лише в загальних рисах описуються ті виклики та проблеми, які стоять перед вітчизняною системою освіти в контексті інтеграції у Європейський простір освіти. Дисертація була б більш завершеною з наукових позицій та мала б більшу цінність з практичної точки зору, якби авторка приділила цьому більшу увагу.

6. Авторкою вказується на процеси «європеїзації» вищої освіти (с. 167-168), які є надзвичайно актуальними. Використання для дослідження аспектів позитивної та негативної інтеграції процесів удосконалення освітньої політики ЄС є перспективними для подальшого дослідження. Натомість дані аспекти не знайшли свого втілення у висновках дисертаційної роботи.

Однак, вищенаведені зауваження та рекомендації жодним чином не впливають на позитивне враження від дисертації Колесник В.Ю., а спонукають на наукові дискусії та окреслюють перспективи подальших наукових досліджень. Завдання, поставлені дисертанткою, були виконані, мету – досягнуто. В цілому робота має завершений та цілісний характер,

теоретичну та практичну значущість.

Повнота викладу основних наукових результатів в опублікованих працях. Основні результати дисертаційного дослідження достатньо повно висвітлені у десяти статтях у наукових фахових періодичних виданнях, з яких три статті у періодичних виданнях зарубіжних держав, а також тезах десяти конференцій. Всі результати і висновки наукового дослідження, що винесені на захист, отримані дисертанткою самостійно. Зміст автореферату у повній мірі розкриває основні положення дисертаційної роботи, а отримані дисертанткою нові наукові результати, висновки та рекомендації є ідентичними основним положенням дисертації.

Оцінка відповідності дисертаційної роботи встановленим вимогам. Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що дисертаційна робота *Колесник Вікторії Юріївни на тему: «Правові основи освітньої політики ЄС»* є цілісним, логічним, завершеним науковим дослідженням, що має наукове та практичне значення. За змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам, встановленим п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), а її авторка – Колесник Вікторія Юріївна – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 - міжнародне право.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор
професор кафедри порівняльного
і європейського права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

К.В. Смирнова

[Handwritten signature]